

imagine crucifixi, et de verbo Dei, et tamen rideretur qui diceret verbum, aut Baptismum esse ipsum corpus Christi, et imaginem depictam non esse nudum signum, sed ipsum Christum, qui pro nobis mortuus est.

MEUM.

Sequitur ultima particula *Meum*, ad quam pertinet inoptima opinio hæreticorum, et ea quidem ineptissima, eorum videlicet, qui dicunt vocari panem corpus Christi, quia ab ipso creatus. Id enim facillime refellitur ex sequentibus verbis: *Quod pro vobis datur*; et clarius de sanguine: *Qui pro vobis effundatur in remissionem peccatorum*. Panis enim, et vinum, quamvis sint res a Christo create, tamen non sunt date, aut effusæ pro nobis in remissionem peccatorum.

CAPUT XI.

Solemniter argumenta, quibus probant adversarii verba institutionis figurate accipienda.

Videamus nunc quibus argumentis probent adversarii verba institutionis figurate accipienda. Obijciunt illi primo argumentum, quod olim objiciebat Berengarius teste Guil-mundo lib. II. Particula (*Hoc*) est demonstrativa. Dominus autem cum ait: *Hoc est corpus meum*, panem solum in manibus habuit, quem demonstraret: ex sententia enim Catholicorum, non fuit corpus Domini in Sacramento, cum diceretur (*Hoc*), sed peracta demum consecratione. Secundo, augetur difficultas ex illis verbis Matth. xxvi: *Bibite ex hoc omnes* (1), illud enim (*ex hoc*) non potest referri nisi ad vinum. Quare jussit Dominus, ut vinum biberent, proinde vinum, non sanguinem biberunt, nisi figurate: vel si repente mutavit vinum in sanguinem, præstigiis usus videbitur, quippe qui vinum obtulerit, et dum essent bibituri, illud e medio sustulerit. Tertio Lucas, et Paulus dixerunt *τὸ αὐτὸ ποτήριον, hic calix*; ergo pronomen demonstrat calicem, non sanguinem. At eadem ratio est panis, et calicis, ergo illud: *Hoc est corpus*, significat: hic panis est corpus. Quarto est argumentum Lutheri cap. 1. de *Babyl. cap-*

ter. Hebræi non habent genus neutrum; ergo Dominus non dixit: *Hoc est corpus meum*, sed: *Hic est corpus meum*; ergo demonstravit panem, non corpus. Quinto est argumentum Calvinii, et aliorum. Quod accepit Dominus, ac benedixit, et fregit, id discipulis dedit; nam omnia verba: *Accipit, benedixit, fregit, dedit*, regunt eundem accusativum. Sed accepit, et benedixit, ac fregit panem; ergo, et panem dedit; ergo illud (*Hoc*) panem demonstrat.

Ut solvantur objectiones, et tota res aperiantur, notandum est secundum Græcos codices, pronomen *τοῦτο*, accipi posse substantive, et adjective: præterquam Luc. xxii. et I Cor. vi. ubi dicitur *τοῦτο τὸ ποτήριον, hic calix*; tamen in latinis codicibus, non potest accipi substantive, nisi in illis verbis: *Hoc est corpus*. Nam in consecratione calicis omnes habent. *Hic est sanguis*, aut *Hic calix*, que non possunt exponi substantive. Est quidem in quibusdam codicibus Cypriani lib. II. epist. 3. *Hoc est sanguis*; sed correctiores Manutii, Morelli, Pamelii habent, *Hic est sanguis*, ut etiam habetur in omnibus liturgiis latinis. Quare ut omnia conveniant, præstat exponere ubique illud pronomen adjective, ut hic sit sensus: *Hoc est corpus meum*, id est, Hoc edulium est corpus meum: *Hic est sanguis*, id est, Hic potus est sanguis meus: *Hic est calix sanguinis mei*, id est, Hic calix est calix sanguinis mei.

Nota secundo Catholicos etsi conveniant in re, tamen non convenire in modo explicandi, quid proprie demonstrat illud pronomen, *Hoc* vel *hic*. Sunt autem duæ celebriores sententiæ. Una, quod pronomen *Hoc*, demonstrat corpus, et pronomen, *Hic*, demonstrat sanguinem. Et ad argumentum adversariorum respondent, in hujusmodi propositionibus, quæ significant id, quod tunc fit, cum dicitur, pronomina demonstrativa non demonstrare id quod est, sed id quod erit: et ponunt exempla, ut si quis dum pingit lineam, aut circulum, dicat, hæc est linea, hic est circulus; quomodo etiam exponi debet pronomen in illis verbis Domini Joan. xv. *Hoc est præceptum meum*. Et rursus: *Hoc mando vobis*. Et Luc. xxii. *Hæc sunt verba, quæ locutus sum ad eos: quoniam necesse est impleri omnia etc.* (2). Et sic accipiuntur illa exordia Prophetarum: *Hæc dicit Dominus*.

Hæc explicatio non videtur plene satisfi-

cere, propter duas causas. Primo, quia etsi pronomen demonstrativum demonstrat rem futuram, quando nihil est præsens, quod demonstraretur, ut in exemplis allatis; tamen si quis digito aliquid ostendat, dum pronomen effert, valde absurdum videtur dicere pronomine illo non demonstrari rem presentem. Atqui Dominus accepit panem, et illum porrigens ait: *Accipite, edite, hoc est corpus meum*: videtur igitur demonstravisse panem. Neque obstat, quod propositio non significat, nisi in fine totius prolationis. Nam etsi ita est de propositione, quæ est oratio quedam: tamen demonstrativa pronomina mox indicant certum aliquid, etiam antequam sequantur cætera voces. Et sane in illis verbis: *Bibite ex hoc omnes*, valde durum est non demonstrari id, quod erat, sed id tantum, quod futurum erat.

Secundo verba sacramentalia secundum Catholicos, non sunt speculativa, sed practica; efficiunt enim quod significant: unde etiam a Patribus operatoria dicuntur, ut postea videbimus. At si pronomen demonstrat solum corpus, verba erant speculativa, non practica. Semper enim verum est demonstrato Christi corpore, dicere: *Hoc est corpus Christi*, sive id dicatur ante consecrationem, sive postea: sive a laico, sive a sacerdote. At verba sacramentalia, quia operatoria non sunt vera, nisi dicantur ab eo, qui est legitimus minister: neque sunt vera antequam sacramentum efficiatur.

Est igitur altera sententia sancti Thomæ 3. part. quæst. lxxxviii. art. 2. et 3. et in cap. XI. prioris ad Corinth. nec non aliorum multorum, qui eum sequuntur, quod pronomen, *Hoc*, non demonstrat præcise panem, nec corpus, sed in communi substantiam, quæ est sub illis speciebus: sic tamen ut demonstratio proprie ad species pertineat; non quidem, ut sensus sit: *Hoc*, id est, hæc species sunt corpus meum; sed in obliquo, hoc modo: *Hoc est corpus meum*, id est, sub his speciebus est corpus meum. Quomodo etiam exposuit olim Guimundus lib. II. qui hunc vult esse sensum eorum verborum: *Hoc est corpus meum*, id est, hoc hætenus panis, nunc est corpus meum: atque hoc modo omnia optime coherant. Nam quia Sacramenta significant quod efficiunt, et non efficiuntur in hoc Sacramento, ut corpus Christi, sit corpus Christi, id enim semper fuit, neque efficitur, ut panis sit corpus Christi, id enim fieri nequit; sed efficitur, ut sub speciebus

illis sit corpus Christi, sub quibus antea erat substantia panis ideo illud, *Hoc*, demonstrat panem, nec corpus Christi, sed contentum sub speciebus.

Hinc argumentum optime solvitur. Nam cum aiunt, *Hoc* demonstrat panem; ergo panis est corpus Christi: proprie autem id esse non potest, ergo figurate. Respondeo illud, *Hoc*, non demonstrare panem præcise, sed contentum sub illis speciebus; quod quidem licet fuerit panis ante consecrationem, tamen vi illorum verborum incipit esse corpus Domini.

Idem dico ad illud, *Bibite ex hoc omnes*: illud enim, *ex hoc*, non significat ex hoc vino sed ex eo quod in calice sub speciebus vini continetur: quod quidem licet vinum fuerit ante consecrationem, tamen finitis verbis consecrationis, non vinum, sed sanguis erat, ut Dominus testatur subjiciens: *Hic enim est sanguis meus*. Quare non jussit Dominus (sicut adversarii mentiuntur) ut Apostoli in sacra cœna vinum biberent; nec fuerunt ullæ præstigiæ: id enim fuit vere, quod Dominus dixit, nimirum sanguis ejus. Præstigiatores enim unum pollicentur, et aliud præstant: imo contrarium Dominus fecit ejus, quod præstigiatores faciunt: illi enim dicunt se aliquid dare, et non dant vere, sed apparenter; Dominus autem dedit vere, quod dicebat se dare, licet non appareret ita esse.

Illud quod objiciebatur ex verbis Lucæ et Pauli, *Hic calix*, pro nobis facit. Nam nomine calicis, intelligitur ex communi usu loquendi non ipsum vas sed quod in vase continetur: rectissime igitur exponitur, *Hic calix*, id est, quod in hoc calice continetur. Neque est eadem ratio panis et calicis; nam panis non potest significare nisi panem; calix autem significat generatim, quidquid in calice continetur, sive sit vinum, sive sanguis, sive quid aliud.

Ad argumentum Lutheri respondeo primo, sicut Hebræi non habent genus neutrum in pronomine, ita nec habere in nominibus: quocirca etiam corpus hebraice est generis masculini, et demonstrari potuit per pronomen masculinum. Secundo verba Domini hebraice dico rectius exposita a Marco et Luca, et ab eo, qui Matthæum græcum fecit, qui sine dubio antiquissimus auctor fuit, quam ab ullo alio exponi possint: porro hi auctores cum panem nominassent *ἄρτον* generis masculini, pronomen posuerunt in genere neutro *τοῦτο*.

(1) Matth. XXVI, 27. — (2) Joan. XV, 12 et 17; Luc. XXIV, 44.

Ad ultimum respondeo: Dominum accepisse, ac benedixisse panem; sed dedisse panem non vulgarem, ut acceperat, sed benedictum, et benedictione mutatum. Intercedit enim inter *accepit et dedit*, *benedixit*, quod facit, ne omnia verba regant eundem accusativum eodem modo se habentem. Neque est hoc inusitatum: nam si quis dicat: Percussit quidam Petrum, occidit, et sepelivit; non intelliget Petrum fuisse vivum sepultum, tametsi vivus fuerit percussus. Adde quod etiam illi hoc modo cogitur solvere hoc argumentum: nam volunt Dominum accepisse panem vulgarem, et tamen dedisse panem sacramentalem.

Obijciunt contra hanc solutionem Calvinus et Petrus Martyr. Calvinus lib. IV. *Institut.* cap. 17. § 20. «Nihil absurdus, inquit, quam ad speciem transferre, quod de pane prædicatur.» Respexit nimirum Calvinus ad verba S. Thomæ 3. par. quæst. LXXVIII. art. 2. ubi dicit pronomen, *Hoc*, demonstrare species sensibiles panis, quæ solæ manent in illa mutatione panis in corpus Christi.

Sed S. Thomas explicavit se in art. 5. ad 2. ubi dicit pronomen, *Hoc*, non demonstrare accidentia, quasi esset sensus, *Hoc*, id est, hæc accidentia sunt corpus Christi (id enim vere absurdissimum esset, ut Calvinus dicit, qui videtur in hoc sensu accepisse verba S. Thomæ) sed demonstrare substantiam sub illis accidentibus contentam, quæ antea erat panis, et nunc est corpus Christi; ita ut hic sit sensus: *Hoc*, id est, substantia sub his accidentibus contenta, est corpus Christi. Et hic sensus non modo non est absurdus, sed est necessarius; quandoquidem (ut supra ostendimus) illud, *Hoc*, non potest demonstrare panem, neque etiam corpus Christi præcisè; ut esset aptum exemplum, si Dominus quando mutavit aquam in vinum, ostendisset hydrias aquæ, ac dixisset, *Hoc* est vinum, et illis verbis mutasset aquam in vinum. Neque enim possemus ita exponere illam sententiam, *Hoc* est vinum, id est, hæc aqua est vinum; id enim falsum esset; neque ita, *Hoc*, id est, hoc vinum, sive hæc res demonstrando vinum, est vinum: nam falsa fuisset demonstratio, non enim aderat vinum, eum diceretur, *Hoc*; sed hic esset sensus, *Hoc* est vinum, id est, in hoc vase est vinum.

Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum* part. I. objecto 13 et 14, ridet hanc solutionem; et quia dicimus demonstrari substan-

tiam sub speciebus contentam, quæ videtur esse quoddam individuum vagum; ait ipse individuum vagum mente posse concipi, demonstrari autem plane non posse: Dominum autem demonstrasse quod in manibus habebat, id est, rem certam, et determinatam. Et ut se in scholasticis versatum ostenderet; addit Scotum fuisse parentem hujus individui vagi in explicatione horum verborum.

Sed in utroque fallitur. Nam in primis Scotus in 4. dist. 8. quæst. 2. ubi fuse de hæc re agit, neque nominat individuum vagum, neque ita exponit hunc locum, ut pronomen, *Hoc*, demonstret aliquid incertum seu vagum, sed dicit, *Hoc* significare: *Hoc* ens; illud autem, *Hoc* ens, supponere pro Christi corpore; proinde esse propositionem illam singularem et determinatam; quam sententiam supra refutavimus. Porro individui vagi meminit Dominicus a Soto in explicatione sententiæ S. Thomæ in IV. distinct. 11. quæst. 1. art. 3. Quamvis autem simile sit in individuo vago substantia sub speciebus panis contenta; et ex se non magis possit supponere pro pane, quam pro corpore Christi, et pro qualibet alia re, quæ sub iisdem speciebus maneat; tamen in hæc propositione: *Hoc est corpus meum*, substantia illa determinatur vi verbi, *Est*, ad supponendum pro corpore Christi; atque ita propositio est singularis, et determinata.

Ad id vero, quod ille ait, individuum vagum non posse demonstrari; respondeo formaliter in hæc propositione demonstrari species, quæ sunt certe, et determinate, quamvis, ut dixi, in obliquo, non in recto. Quocirca non dicimus, *Hoc*, id est, hæc substantia, vel hoc ens cum Scoto, sed, *Hoc*, id est, substantia sub his speciebus, ut pronomen demonstrativum teneat se ex parte specierum, non ex parte substantiæ: interest autem inter illa duo *Hoc*, id est, hæc substantia, et *Hoc*, id est, substantia sub his speciebus. Quod si dicas, *Hoc*, id est, hæc substantia, necesse est, ut substantia illa tunc sit præsens, quando dicitur, *Hoc*, et tamen tunc non est præsens substantia corporis Christi, et falsa redditur demonstratio. At si dicas, *Hoc*, id est, substantia sub his speciebus, non est necesse, ut illa substantia tunc sit præsens, sed satis est, si præsentés sint species, quæ demonstrantur pronomine. His. Id quod clarius erit, si tacita substantia dicas: *Hoc est corpus meum*, id est, sub his speciebus est corpus meum: Sed de his satis.

Secundum argumentum sumitur ex particula, *Est*. Docet Petrus Martyr in lib. *contra Gardinerum*, par. 3. 638, cogi papistas pro *Fit*, vel transubstantiatur. Nam aliqui esset falsa propositio: *Hoc est corpus meum*, prius enim debet esse res, quam pronuntietur eam esse; vera enim est propositio, si res ita se habeat, non contra, ac præsertim secundum Catholicos, qui volunt hæc verba esse causam conversionis panis in corpus Christi: semper enim causa est prior suo effectu. Sed corpus Domini non est in Eucharistia, antequam dicatur, *Est*, ergo falso dicitur, *Est*, nisi sumatur pro *Fit*. Præterea ista oratio est operatoria ex sententiæ Papistarum, sicut illa, *Fiat lux*: ergo verbum, *Est*, debet sumi pro *Fit*.

Respondeo cum S. Thomæ, 3. par. quæst. LXXVIII. art. 2. et 3. (unde videtur Petrus Martyr accepisse hæc argumenta) verba illa consecratoria (ut quamvis aliam sententiam) non habere perfectam significationem, nisi in ultimo instanti, quo profertur ultima vox: pendet enim intellectus, donec ad finem veniatur: in eodem autem ultimo instanti ponitur effectus verborum in esse, id est, conversio panis in corpus Christi. Neque obstat, quod verba non videantur habere ultimum instans positivum, cum finiatur per motum. Nam etsi non datur ultima pars motus, et proinde verborum; tamen datur ultimum mutatum esse, et proinde ultimum instans terminativum verborum, quomodo in linea non datur ultima pars, datur tamen ultimum punctum. Quare simul tempore sunt completa significatio verborum, et conversio panis in corpus Christi: ordine tamen nature invicem se præcedunt, et sequuntur hæc duo. Nam verba illa, quatenus causa sunt illius conversionis, præcedunt conversionem: et contra, quatenus veritas propositionis pendet a rei essentia, conversio præcedit significationem.

Ad illam confirmationem respondeo, verba esse operatoria, etiamsi non ponatur, *Est*, pro *Fiat*, quia cum Deus, qui mentiri non potest, dicit aliquid esse, necesse est, ut illud sit; et ideo si antea non fuerit, necesse est, ut tunc fiat. Cur autem dixerit olim Deus, *Fiat lux*, et Christus non dixerit, *Fiat corpus*, sed est corpus: rationem reddit S.

Thomas, quia verba Dei in principio creationis operabantur solum efficienter, non autem sacramentaliter: verba autem Christi operantur utroque modo; et ideo debent significare suum effectum in facto esse: quod fit per verbum substantivum indicativi modi, et temporis presentis. Sed etiamsi ista causa non esset; quis posuit Christo legem, ut semper eodem modo loqueretur cum aliquid faciebat? nonne in Evangelio legimus dictum Luce XII. *Mulier dimissa es ab infirmitate tua?* et Joan. IV. *Vade, filius tuus vivit?* Et certe non minus his verbis curavit hos agrotos, quam alium illis verbis: *Tolle grabatum tuum, et ambula*. Joan. V. (1).

Obijciunt Zwingliani quædam exempla Scripturæ, in quibus, *Est*, accipi videtur pro significat, ut: *Semen est verbum Dei*, *Petra erat Christus*. Sed de his dicemus in sequenti disputatione; nam communia sunt etiam Oecolampadio, et Calvino, et aliis. Perinde enim est, si dicas: *Semen est*, id est, significat verbum, et, *Semen est verbum Dei*, id est, est signum verbi Dei: quomodo etiam possunt exponi omnes similes locutiones.

Tertium argumentum, sicut, et quatuor proxime sequentia, ex particula, *Corpus*, desumitur. Igitur Calvinus et Martyr, et ceteri sæpe hoc argumentum repetunt. Illa sententia: *Hoc est corpus meum*, est sacramentalis; ergo sacramentaliter exponenda; ergo significat, panem esse corpus Christi sacramentaliter; seu significative. Hoc argumentum, tanti fecit Calvinus, ut in ultima admonitione ad Westphalum de hoc argumento dixerit: «Hic mecum abeneus esto.»

Respondeo, sacramentalem propositionem sumi posse duobus modis. Primo, ut dicatur sacramentalis, quia explicat sacramentum, sive ejus significationem, qualis est Apocal. XVII: *Septem capita, septem colles sunt, etc.* (2). Nam ostendat in visione Deus Joanni mulierem sedentem super bestiam septem capitum, quæ significabat Romam, quæ sita est in montibus; ait ergo Angelus: *Ego dicam tibi Sacramentum mulieris; septem capita, septem montes sunt, super quas mulier sedet*. Tales sunt etiam ille Matth. XIII. *Semen est verbum Dei*. Et Genes. XI. *Septem boves septemanni sunt* (3). Atque in hoc genere propositionum accipiuntur semper prædicata tropice, non proprie.

(1) Luc. XIII, 12; Joan. IV, 50; V, 8 — (2) Apoc. XVII, 9. — (3) Apoc. XVII, 7; Luc. VIII, 11; Gen. XI, 26 et 27.

Secundo, potest dici sacramentalis propositio, quia per eam sacramentum instituitur, vel declaratur aut conficitur: ut cum de materia Baptismi dicitur Joan. III: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto; et cum de forma dicitur Matth. ult.: Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (1); aut cum nos baptizantes dicimus: « Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » Et in hoc genere proprie accipiuntur vocabula, quae designant materiam, et formam sacramenti. Neque enim licet dicere, non oportere assumere aquam proprie dictam in Baptismo, sed aliquid per eam significatum; aut non esse invocandam propriis verbis Trinitatem, sed aliquem tropum in illis verbis subesse: alioqui nihil certi haberemus de Sacramentis.

Tota igitur questio est, utrum illa verba: *Hoc est corpus meum*, dicantur ad explicandum sacramentum, an ad instituendum, vel conficiendum; vel potius non est questio, sed certum est dicit ad instituendum, et conficiendum sacramentum. Nam apud Catholicos haec verba sunt de essentia sacramenti, et sunt operatoria, ut Ambrosius testatur lib. IV. de Sacramentis, cap. IV. Apud haereticos autem etiamsi haec verba non proprie dicantur forma sacramenti, nec censeantur operatoria; tamen sunt necessaria ad sacramenti conficiendum, quia continent promissionem, sine qua nullum sacramentum constare potest. Et quia sacramentum secundum Calvinum est posterius verbo promissionis, tanquam sigillum ejus, et appendix, ut ipse loquitur lib. IV. Institut. cap. XIV. § 2. inde fit, ut panis non fuerit Sacramentum, nisi post ea verba recitata. Non ergo fuit illa explicatio sacramenti, cum sacramentum nondum esset, sed institutio, et confectio. Deinde, cur omnes haeretici ista verba praemittunt in suae coenae celebratione, nisi quia putant sine his verbis nullum esse Sacramentum? Denique ubicumque in Scripturis est explicatio mysterii, praecedit ipsum mysterium, et indicat Scriptura esse declarandum per sequentia verba. Id patet in omnibus parabolis, somniis, et visionibus, quae declarantur in Scriptura. Hoc autem loco nullum narratum est mysterium, nec ulla indicatur sequentia declaratio; constat igitur illa verba ad institutionem, et confactionem sacramenti, non ad declarationem significationis ejus pertinere. Ita murus ahenus inventus est luteus.

(1) Joan. III, 5; Matth. XXVIII, 19.

Argumentum quartum ejusdem Calvini lib. IV. Institut. cap. XVII. § 23. Nisi Apostolis venisset in mentem, *Corpus*, figurate accipi debere, turbati fuissent de re tam prodigiosa. Atqui tranquille et quiete leguntur participasse sacram illam carnem.

Respondeo: Cur Apostoli mirati, ac turbati non fuerint duplex est causa; una, quia fuerant jam antea instructi, et praemoniti, Joan. VI, ut Chrysostomus docet homil. 83. in *Math.* Altera, quia idem Christus, qui mysteria tradebat, mentem eorum fide illustrabat, ut simpliciter crederent. Nam multa alia mirabilia sine turbatione audierant, et crederant; quale erat in primis hominem illum, quem videbant comedere, bibere, dormire, fatigari, esse verum Deum; et jam tunc esse in caelo cum loqueretur in terris Joan. III: *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de Filio hominis, qui est in caelo.* Denique cur hodie tot millia simplicium Catholicorum non turbantur, cum primum audiunt in Eucharistia esse totum, et integrum Christum? nisi quia fide illustrante persuasi sunt Christum, qui hoc dixit, Deum esse, qui mentiri non potest.

Quintum argumentum Klebitii in libro de *Victoria veritatis* par. I. argum. 8. et aliorum. Christus de corpore suo ait: *Accipite et manducate.* At corpus Christi non potest proprie manducari, cum non possit dentibus teri: ergo vel accipitur corpus figurate, vel, certe ipsum manducare, ut vel sensus sit: *Manducate panem, qui signum est corporis mei; vel, manducate corde, non corpore; fide, non ore, ipsum verum corpus meum.*

Respondeo, corpus Christi vere ac proprie manducari etiam corpore in Eucharistia. Nam ad rationem manducationis non est necessaria attritio, sed satis est sumptio, et transmissio ab ore ad stomachum, per instrumenta humana, et naturalia, id est, linguam, et palatum. Alioqui senes, et pueri edentuli nihil unquam comederent; et nos, cum deglutimus integros aliquos cibos, vel ipsas hostias non consecratas, non diceremur comedere. Addo praeterea, si de ratione manducationis esset attritio dentibus facta, corpus Christi proprie manducari in Eucharistia, non tropice. Non enim dicimus, corpus Christi absolute manducari, sed manducari sub specie panis; quae sententia significat ipsas species manducari visibiliter, ac sensibilibiter, ac proinde ipsas dentibus atteri: sed

sub illis invisibiliter sumi etiam, et transmitti ad stomachum corpus Christi. Nam etiam panis ipse verus non atteritur dentibus, nisi ratione accidentium suorum; substantia enim ejuslibet rei non est per se divisibilis. Hoc tamen interest inter substantiam panis, et corpus Christi sub speciebus panis: quod illa extenditur ad extensionem quantitatis, qua vere informatur, sed est totum sub qualibet particula. Ideo panis absolute manducatur, corpus Christi non absolute, sed sub specie panis.

Sextum argumentum sumant ex variis locis Scripturae, ubi vel, *Est*, accipitur pro Significat, vel certe praedicatum accipitur figurate. Calvinus lib. IV. Institut. cap. XVII. § 21 et § 22. exempla proferat Genes. XVII: *Circumcisio est fides*; Exod. XII: *Angelus dicitur Deus. Agnus est Phasae, id est transitus*; Levit. XVI: *Sacrificia sunt expiationes*; Psal. LXXXIV: *Arca est Deus*; Matth. III: *Columba dicitur Spiritus sanctus*; Joan. VII: *Nondum erat Spiritus, ubi, Est, non potest accipi substantive, alioqui non esset aeternus Spiritus sanctus*; I Corinth. X: *Petra erat Christus*; et ibidem: *Panis est communicatio corpus Christi*; I Corinth. XII: *Ecclesia est Christus*; Tit. III: *Baptismus est lavacrum regenerationis* (1). Si illud, *Est*, acciperetur substantive, omnes, qui baptizantur, regenerarentur, multis tamen scimus inutile esse Baptismum. Alii afferunt alia ut: *Septem boves sunt septem anni*; Gen. XII: *Semen est verbum Dei*; Luc. VII: *Ego sum astium*, Joan. X. (2) et alia id genus. Confirmant argumentum; quia haereses ortae sunt ex Scripturae proprie, et liberaliter intellecta, ut Anthropomorphitarum, et aliorum. Exempla multa enumerat Calvinus lib. IV. Institut. cap. XVII. § 23. et Klebitius de *Victoria veritatis* par. I. argum. 16.

Respondeo, hoc argumentum multis modis deficiere. Nam in primis non potest colligi ex aliquot exemplis, sic ubique accipi verbum, *Est*, aut praedicatum propositionis; nos enim proferre possumus multa plura loca in quibus, *Est*, significat, *Est*, et praedicatum proprie accipitur.

Refellit hanc solutionem Klebitius in lib. de *Victoria veritatis*, par. I. argum. 16. Dicit

enim simili modo argumentari adversarios suos, qui inde probant locum Evangelii: *Hoc est corpus meum*, accipiendum sine tropo, quia multa loca in Scripturis accipiunt sine tropo. At mentitur in caput suum; nos enim generali regula utimur, ac dicimus ubique servandam esse verborum proprietatem, nisi evidenter doceatur alicubi esse tropum; ex illa generali regula probamus hunc locum accipiendum sine tropo. Item dico ad confirmationem; non recte probari ubique cavendum sensum litteralem, quia aliqui inde occasionem errandi sumpserunt. Nam hoc modo probaremus etiam nunquam sequendum sensum mysticum, quia inde occasionem errandi sumpserunt Chiliasae, Origenistae, Donatistae, et alii: imo cavendum esset ab ipsa tota Scriptura, quia errores multi, ac fere omnes ex ipsa male intellecta orti sunt.

Secundo peccat argumentum adversarium, quia nullum exemplum simile attulerunt. Nam in exemplis allatis, semper praedicatur de disparato disparatum, ut patet ex illis: *Boves sunt anni, Semen est verbum, Christus est vitis etc.*, in his enim cum nullo modo possit fieri, ut illa proprie sint vera, cogimur necessario recurrere ad tropos. At in hac sententia: *Hoc est corpus*, non praedicatur de disparato, saltem verbis disertis. Quid enim illud, *Hoc*, referat, in quaestione est, et non debet assumi tanquam certum, quod referat panem, cum expresse Scriptura id non habeat. Deberent igitur afferre exemplum, ubi de pronominis, *Hoc*, praedicaretur aliquid tropice.

Klebitius duo exempla ponit. Unum argum. 16. Exod. XXIV. *Hoc est Testamentum*: ubi, *Hoc*, sanguinem refert. Alterum in fine libri ex Confessione Ducis Wirtembergensis, Ezechiel V: *Ista est Jerusalem*: ubi demonstratur imago Hierosolymae depicta in latere, ut patet ex cap. IV. At illud, *Hoc est Testamentum*, non legitur. Exod. XXIV. sed, *Hic est sanguis Testamenti*; illud autem: *Ista est Jerusalem*, non intelligitur de imagine Hierosolymae, sed de ipsa vera Hierosolyma, ut ex ipso textu, et Hieronymi commentario patet. Nam etiam si cap. IV. jussus fuerit Ezechiel depingere

(1) Gen. XVII, 13; Exod. XII, 41 et 42; Levit. XVI, 30 et passim; Psal. LXXXIV, passim; Joan. VII, 39; I Cor. XII, 4 et 6; XII, 27; tit. III, 5. — (2) Gen. XLI, 26 et 27; Luc. VIII, 41; Joan. X, 7. Haec varia testimonia. num. 3 et 4 prolata, non optime quadrant, sed cum invocentur tantum ab haereticis, modo accommodatio, hoc est nullo modo, probant.

illam urbem; tamen cap. v, non loquitur amplius de illa imagine. Addo, quod non ait Ezechiel, hoc est Hierusalem, ostensa imagine, sed, *Ista est Hierusalem*. Dominus autem dixit: *Hoc est corpus*, non iste est corpus, quod dicere debuit si panem ostendere volebat. Itaque non sunt illa similia.

Tertio peccat argumentum, quod multa falsa admisceat. Nam, quaedam falso citantur; ut verbi gratia: *Sacrificia sunt expiationes*; citant Calvinus, et Klebilus ex Levitic. xvi. nec tamen habetur talis sententia eo loco, aut alibi. Item citat Calvinus Ps. lxxxiv. vers. 8. ut probet arcam dici Deum. At non hoc ibi habetur; illa enim verba, ad quae Calvinus respexit: *Videbitur Deus deorum in Sion*; exponuntur ab Augustino, Hieronymo, Theodoro, et aliis, non de arca, sed de ipso Deo vero, qui in caelesti Sion in se videbitur: et in terrena Sion visus est cum carnem induisset. Adde quod etiam de arca intelligeretur hic locus, non propterea dici posset: Haec arca est Deus, sed per hanc arcam videtur Deus, ut per locum Deo sacrum, in quo responsa dabantur. Sic etiam citat, et valde urget Calvinus ex I Cor. xii. *Ecclesia est Christus*. At non hoc Paulus dicit, sed hoc: *Ita et Christus*. Ubi vocat Christum, ipsum Dominum cum suo corpore mystico; sed non propterea licet dicere, Ecclesia est Christus; sicut nec dicimus, Corpus est caput, vel regnum est Rex, licet aliquando nomine Regis intelligamus ipsum Regem cum suo regno. Illud etiam: *Nondum erat Spiritus sanctus*. Joan vii, aliter habetur in textibus correctioribus, nimirum: *Nondum erat Spiritus datus*. Sic enim legit Didymus lib. ii. *de Spiritu sancto*, Augustinus tractatu 32. in Joan, Leo Serm. 2. *de Pentecoste*, et alii. Et praeterea etsi legeretur: *Nondum erat Spiritus*, non propterea est ibi ullus tropus, sed intelligeremus non fuisse Spiritum in Apostolis, ut legit Hieronymus quaest. 9. *ad Hedibiam*.

Quaedam citantur recte, sed male exponuntur, ut illud: *Agnus est Pascha*, id est, *transitus*. Nam agnus paschalis non dicebatur pascha tropice, quia significaret transitum; nulla enim erat similitudo inter agni occisionem, et transitum Domini; sed dicebatur proprie Pascha, sicut etiam festus dies dicebatur Pascha, nomine derivato ab illo transitu Domini, quia agnus immolabatur, et dies festus agebatur in memoriam et honorem illius transitus. Unde in Evangelio absolute agnus paschalis dicitur pascha: *Ubi vis*

tibi paremus comedere Pascha? et: *Necessae erat occidi Pascha*, Marc. xiv. Luc. xxiii.

Illud etiam I Corinth. x, *Petra erat Christus*: secundum Chrysostomi, Theophylacti, Theodreti, et Ambrosii expositionem veriorum, et litteralem, non accipitur de petra materiali, quae significaret Christum; illa enim non sequebatur Hebraeos; sed de petra invisibili, et spirituali, quae Judaeis omnia necessaria providebat, quae petra vere, et proprie erat Christus, ut Deus. Etsi enim est tropus in eo, quod Christus vocatur petra, tamen per additionem, spiritualis explicatur tropus, et derivatur illa vox ad Christum significandum; et proinde ipsa propositio: «*Spiritualis petra erat Christus*», proprie, non figurate accipitur.

Calvinus, etsi in institutione loco notato per petram intelligat saxum, tamen in ultima admonitione ad Westphalum, intelligit aquam nomine petrae per metonymiam: aqua enim facile sequi poterat Hebraeos per rivulos fluens. At hoc commentum refutavit olim Theodoretus in hunc locum, et Petrus etiam Martyr non ei pepercit in commentario hujus loci. Nam repugnat Scripturae illa expositio: siquidem paulo post indignerunt rursus aqua, ut patet Num. xx. et xli. qua certe non eguissent, si aqua de petra eos secuta fuisset.

Martyr duas expositiones avertit. Unam, quod illud: *Consequente eos petra*, significet, obsequente, et ministrante eis petra. Quia tamen graeci Patres, qui optime noverant vim graecae vocis *ἀκολουθία*, constanter explicant, *comitante*, non, obsequente, ut etiam Erasmus, cui adversarii multum tribuunt: ideo ponit alteram, quod illud, *comitante*, referatur ad Christum, non ad petram, ut nos diximus. Sed non advertit hae sua expositione, quam praeter ceteris probare videtur, se destruere id, quod supra dixerat. Nam hoc modo non potest habere tropum in Sacramentis. Nam si petra comitans non erat petra materialis, sed Christus petra invisibilis; certe non potest exponere: *Petra erat Christus*, id est, petra significabat Christum; quod tamen ille maxime contendit.

Est tamen hic observandum, non negari a nobis, quin petra illa materialis figura Christi fuerit, et aqua inde manans figura fuerit sanguinis Christi: sicut etiam non negamus species panis signa esse corporis Christi; sed negamus per illa verba, *Petra erat Christus*, explicari illam figuram, sicut negamus per

illa verba: *Hoc est corpus meum*; explicari significationem specierum panis.

Illud etiam: *Panis est communicatio*, I Corinth. xi. non recte exponitur, cum aiunt: «*Panis est communicatio*, id est, significat communicationem»: sed sensus est: *communicatio panis consecrati in cena Domini, nonne communicatio corporis Domini est?* Ubi non est tropus ullus tollens veritatem rei, aut obscurans sententiam: nam accipitur usitate panis, pro panis usu, et communicatione. Neque est tropus in voce panis, quia loquitur de pane consecrato, qui vere est corpus Domini, ut in sequenti capite ostendimus.

Denique illud: «*Baptismus est lavacrum regenerationis*», male exponitur per illa verba, *Baptismus significat lavacrum*: nam non significat solum, sed vere etiam lavat animas a peccatis, quod ad se attinet, licet impediri possit effectus per nostram indispositionem.

Quarto peccat argumentum, quod in omnibus locis adductis, ubi est vel tropus, vel aliquid obsecrum; semper additur explicatio, ut Genes. xvii. ubi circumcisio vocatur foedus; ibidem dicitur etiam signum foederis. Exod. xii. ubi agnus dicitur Pascha; ibidem dicitur victima transitus Domini. I Cor. x. *Petra erat Christus*: ibidem explicatur de spirituali consequente eos petra; denique in omnibus parabolis, et visionibus, seu somniis, semper indicatur parabolam esse, vel visionem mysticam.

Ubi praeterea est adnotandum in ejusmodi locis parabolarum, similitudinum, visionum etc., sine ullo tropo posse accipi, *Est*, pro *Significat*; quia essentia talium rerum sola posita est in significando, sicut supra diximus de explicatione vocabulorum. Ut verbi gratia cum dicitur Genes. xli. *Septem boves sunt septem anni*, non est sensus, quod boves significant annos, sed quod boves in visione ostensi sunt ad significandos annos. Haec autem sententia, *Hoc est corpus meum*, ut saepe diximus, non est explicatio signi aut parabolae, sed assertio rei. Quocirca Calvinus lib. iv. *Instit.* cap. xvii. § 21. allaturus exemplum troporum, praefatur se nolle afferre exempla ex parabolis, nimirum advertebat illa non esse ad rem.

Septimum argumentum est Calvini lib. iv. *Instit.* cap. xvii. § 23. Si corpus in illa sententia: *Hoc est corpus meum*, accipitur proprie, vel significat solum corpus, vel totum Chri-

stum. Si solum corpus; ergo erit alicubi corpus domini sine anima, sanguine, et deitate. Si totum Christum; ergo erit confusa batologia: *Hoc est corpus, et, Hic est sanguis*, idem enim ista significabunt, et poterit dici de pane: *Hic est sanguis, et de calice: Hoc est corpus*. Confirmatur, quia si totum Christum significat vox, *Corpus*, erit tropus, qui dicitur, intellectio: non erge possumus tropus fugere in hac sententia, nisi impie distrahamus corpus Domini a sanguine ipsius.

Respondeo, verba proprie significare; et nomine corporis solum corpus intelligi, nomine sanguinis solum sanguinem; nec tamen distrahitur corpus a sanguine, quia conjuncta sunt illa ob necessarium concomitantiam, licet ista conjunctio non significet illis vocibus: sicut neque negatur. Quomodo si quis demonstrato corpore Petri, dicat: *Hoc est corpus Petri*: is proprie solum corpus significat, nec tamen sequitur corpus illud carere anima, quia non ait ille: *Hoc est corpus sine anima*, sed simpliciter: *Hoc est corpus*, quod est verum, sive ibi sit anima, sive non sit: quare neque ulla est hic batologia, neque intellectio. Quoniam si cogereur intellectioem admittere, non gravate id faceremus, quia magnum est discrimen inter intellectioem, et metaphoram ac metonymiam: illa enim non tollit rei veritatem, iste tollunt. Unde in illis verbis: *Verbum caro factum est*, catholici intellectioem, qua ex parte intelligimus totum, omnes admittunt, metonymiam nulli, sicut nec metaphoram, nisi haeretici, qui negant veram carnem in Christo.

Octavum argumentum Calvini § 20. et Martyris in cap. xi. I. Corinth. et aliorum, ex illis verbis: *Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine*. Hic enim duplex tropus necessario est admittendus. Primus in voce, *calix*; accipitur enim omnium consensu continens pro re contenta, qui tropus dicitur metonymia. Secundus in voce testamenti: neque enim vinum, aut sanguis est proprie testamentum, sed signum Testamenti. Quod probant primo, quia aliqui singulis diebus renovaretur testamentum Christi, et praecedens antiquaretur. Secundo, necesse esset saepe Christum mori: Testamentum enim non valet, nisi moriatur qui testatus est, Hebr. ix. Praeterea tertio Matthaeus ait: *Hic est sanguis mens novi Testamenti*; ergo sanguis non erat testamentum, at quod erat in calice erat testamentum, teste Luca; ergo in

calice non erat sanguis. Quarto Lucas, et Paulus dicunt, calicem esse testamentum in sanguine; ergo quod erat in calice, non erat sanguis: esset enim sensus: Hic sanguis est testamentum in sanguine, quod est absurdum, et impossibile. Nam quando unum est in alio, non possunt illa esse unum et idem; nisi dicamus idem esse in seipso. Ex his colligit Calvinus exponi debere verba Matthæi, et Marci per verba Lucæ et Pauli, quia illa sunt pauciora, ista plura. Itaque illud: *Hic est sanguis meus*, quod Matthæus et Marcus dixerunt, sic debet exponi: Hoc est testamentum in sanguine meo, id est, signum testamenti sanguine meo confirmati; et similiter illud: *Hic est corpus meum*, exponi debet: Hoc est testamentum in corpore meo. Non solum enim sanguis, sed etiam corpus Christi testamentum novum stabilivit: non ergo proprie accipi potest vocabulum corporis, nisi idem esse velimus corpus, et testamentum in corpore. Atque hic videtur esse Achilles Calvinus in hac materia.

Respondeo, non negamus in verbo, *calix*, tropum esse; sed tropum ibidem clarissime explicatum; quod de tropo, quem adversarii ponunt in voce, *corpus* dici non potest. Dominus enim ait: *Accipite, bibite, hic est calix*: at certe non bibitur vas, sed liquor in eo contentus. Item (ut supra diximus) Lucas addit de calice: *Qui pro vobis effunditur*: at vas non effunditur, sed liquor. Denique, quod Lucas et Paulus dicunt: *Hic est calix*; Matthæus et Marcus dixerunt: *Hic est sanguis*. Oportet autem exponere obscura verba per clariora, et figurata per propria. Certe si idem homo de eodem vase diceret: *Bibite ex hoc poculo*, et adderet: *Bibite ex hoc vino*, nemo dubitaret illo poculo contineri vinum, et eum hominem explicare voluisse, quid in poculo contineretur: cum ergo idem Spiritus sanctus de eadem re dicat per duos scriptores sanctos: *Hic est sanguis*, per alios duos: *Hic est calix*, dubitari non debet eo calice sanguinem contineri. Demonstrent adversarii explicari tam clare in Scripturis tropum, quem fingunt in vocabulo corporis, et vicerunt. Omitto quod accipere calicem pro re contenta in calice, est tropus tam usitatus, et vulgaris, ut non minus apertus sit, quam voces ipsæ propriæ.

Quantum ad alterum tropum, quem ponunt in voce, *testamenti*, dico nullum esse ibi tro-

pum. Observandum enim est duo esse, quæ nomine Testamenti appellari solent. Primum, ipsa voluntas testatoris, quæ de hereditate disponit, sive sit absoluta, sive conditionem requirat, et pactum etiam dici possit. Sic accipitur Exod. xxiv. *Hic est sanguis fœderis*; seu (ut citat Apostolus Hebr. ix.) *Hic est sanguis testamenti*; est enim sensus: Hic est sanguis, quo sancitur, et confirmatur voluntas, pactum, promissio Dei. Sic accipitur etiam Genes. xvii. ubi circumcisio dicitur signum fœderis, et Galat. iv. Hebr. viii. et Hierem. xxxi, ubi distinguuntur duo Testamenta.

Secundo, vocatum est testamentum authenticum instrumentum, quod continetur voluntas testatoris, et per quod acquirit hæres jus ad hereditatem. Et hoc modo non improprie vocamus testamentum vetus et novum, scera Biblia, in quibus continetur voluntas Dei de bonis temporalibus dandis populo Hebræorum, et de bonis æternis dandis populo Christianorum: nec non sacramenta, quæ sunt instrumenta authentica, quibus applicatur nobis jus ad hereditatem; imo etiam ipsa hereditas saltem ex parte. Hereditas enim est gratia, et gloria: datur autem nobis per sacramenta in presenti gratia, et jus ad gloriam. Unde circumcisio, quæ erat sacramentum Testamenti veteris, et per quod dabatur Hebræis jus ad terram promissionis, testamentum vocatur Eccles. iv. *In carne ejus stare fecit Testamentum* (1). Eadem etiam dicitur signum fœderis, et ipsum fœdus, Genes. xvii. et utrumque proprie. Nam erat ipsa signum fœderis, ut fœdus accipitur pro divina promissione: et simul erat fœdus, ut fœdus accipitur pro instrumento, quo explicatur illa promissio. Inter omnia autem sacramenta dicitur testamentum præcipue ipsa Eucharistia, quia non solum est instrumentum conferendæ hereditatis, sed etiam continet aper tissimam representationem effusionis sanguinis Domini, a quo vim suam habet testamentum novum.

Ex his ad omnes objectiones respondemus. Ad primam nego quotidie fieri novum testamentum, et antiquari præcedens. Nam celebratio Eucharistiæ non est nova institutio testamenti, sed repetitio ejusdem: ut cum describitur sæpius idem testamentum, quæ repetitio fit ad applicandam hereditatem variis heredibus, qui subinde exoriuntur;

sicut etiam Circumcisio repetebatur sæpissime, nec tamen antiquabatur præcedens.

Ad secundam nego, debere Christum quotidie mori. Nam mors ejus non fuit Testamentum, sed confirmatio Testamenti: sufficit autem una ejus mors ad confirmandum Testamentum ipsius, etiam si infinities repetatur.

Ad tertiam dico, in Matthæi verbis: *Hic est sanguis Testamenti*, accipi vocem Testamenti primo modo, id est, pro divina promissione: in verbis autem Lucæ: *Hic calix Testamentum est*, accipi secundo modo, id est, pro instrumento illius promissionis. Itaque utrumque est vere, ac proprie dictum.

Ad quartam dico, non esse absurdum locutionem: *Hic calix Testamentum est in meo sanguine*, etiam si illud: *Hic calix*, significet, Sanguis in calice contentus. Nam sanguis accipitur diverso modo in his duobus locis. Cum enim dicitur: *Hic calix*, sumitur sanguis in eo contentus, ut est sub speciebus vini, et est sacramentum, ac proinde testamentum; cum autem dicitur, *In sanguine meo*, sumitur pro ipso sanguine visibiliter in cruce effuso, ut hic sit sensus, Hic calix, id est, res contenta in hoc calice sub speciebus vini, est novum testamentum dedicatum, et sancitum, in sanguine meo.

Ad illud quod obijciunt, necessario distinguenda ea, quorum unum est in alio, respondeo, illud (*in*) hoc loco non significare continentiam, sed causam instrumentalem: est enim positum (*in*) loco (*per*) ut sit sensus, testamentum novum in sanguine Christi sanciri, id est, per Christi sanguinem. Quomodo dicitur Roman. iii. Christus propitiator in sanguine suo. Et Rom. v. dicimur justificari in sanguine Christi. Et Ephes. ii. *Qui evanitas longe, facti sumus prope in sanguine ejus* (1).

Denique ad consequentias illas Calvinus, dico non debere exponi Matthæum per Lucam, neque contra: quia uterque proprie loquitur, et satis aperte: tamen si tropus esset in illis verbis: *Hic calix Testamentum est* deberet exponi per verba Matthæi, quæ sunt clariora, *Hic est sanguis novi Testamenti*. Potest tamen concedi Calvinus, licere dicere: Hic est sanguis Testamenti, id est, *Hic calix Testamentum est in meo sanguine*. Et etiam: *Hoc est corpus meum*, id est, Testamentum in corpore meo. Neque sequitur corpus accipi figurate: quia, ut diximus, verum corpus, et

sanguis Domini sub speciebus panis, et vini, vere, et proprie testamentum sunt.

Nonum argumentum ex illis verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*. Nam memoria est rerum absentium: ergo panis et vinum non sunt corpus et sanguis, nec in ea mutantur, sed sunt mero symbola rei absentis; ergo corpus, et sanguis figurate accipiuntur pro signo corporis, et sanguinis. Confirmatur, quia commemoratio mortis Domini est proprius finis symbolorum illorum Eucharistiæ: ipsius autem veri corporis alius est finis sublimior. At Dominus in institutione Sacramenti solum meminit commemorationis; ergo corpus figurate accipitur pro symbolo corporis.

Respondeo, quid sit, *in mei memoriam*, explicatum esse a Paulo I Corinth. xi, illis verbis: *Mortem Domini annuatibus donec veniat* (2). Itaque jubetur sumere Eucharistiæ in memoriam Dominiæ passionis, et mortis, quæ non præsens, sed absens est, imo non est, sed fuit. Ad confirmationem, respondeo, Dominum meminisse utriusque finis. Nam cum ait: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur*. Et: *Hic est sanguis, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum*, aperte significat finem hujus Sacramenti esse peccatorum remissionem.

Adde, quod de fracta sacramenti hujus multa dixerat Dominus Joan. vi, ut necesse non fuerit hic plura adjungere.

Decimum argumentum ex illis verbis: *Non bibam amodo ex hoc genimine vitis, donec illud bibam novum in regno Dei* (3). Hæc dicuntur post consecrationem; ergo etiam post consecrationem viaum fuit, quod erat in calice; ergo non fuit sanguis, nisi figurate.

Respondeo, ex Luca aperte colligi verba ista pertinere ad calicem vini, quem dedit Apostollis Dominus post esum agni paschalis ante consecrationem mysteriorum, ac proinde alios duos Evangelistas, non narrasse hoc suo loco. Nam in primis Lucas meminit duorum calicum, unius ante consecrationem panis; et de priore non dicit: *Hic est sanguis*, vel, *Testamentum in sanguine*, sicut dicit de posteriore: de eodem autem priori dicit: *Non bibam de hoc genimine vitis*. Præterea conjungit Lucas ista verba: *Non bibam de genimine vitis*, cum illis, *Non manducabo ex hoc*, nimirum paschate, donec impleatur in regno Dei. At certum est pascha ibi vocari agnum

(1) Eccl. XIV, 21.

(1) Eph. II, 13, — (2) I Cor. XI, 26. — (3) Math. XXVI, 29; Marc. XIV, 25.

paschalem, quo nomine utuntur in hac significatione omnes tres Evangelistae; ergo pertinent illa verba, *Non bibam de genuine vitis*, ad vinum, quod biberunt, cum agnum paschalem comederent.

Dices: Matthæus cap. xxvi. non facit mentionem, nisi unius calicis, nimirum Eucharistiae; ergo cum ait: *Non bibam de genuine vitis*, illud, hoc, refertur ad calicem Eucharistiae, non ad alium: videtur enim valde absurdum, ut demonstret calicem alterum, de quo nihil omnino dixerat. Respondeo, Matthæum non demonstrasse ullum calicem ex duobus, sed simpliciter demonstrasse vinum, quod erat in mensa, vel quod biberant in cœna: tamen ex Luca colligimus, Dominum non solum respexisse ad vinum, quod biberant, sed etiam ad certum quoddam poculum, quod ipse Apostolis porrexit in fine cœnae iudaicae, dum imponeret finem legalibus, quod Matthæus, ut multa alia prætermisit.

Si rursus objicias Augustinum, qui lib. iii. de *Consensu Evangelistarum*, cap. i. dicit, Lucam non narrasse historiam suo ordine, sed per anticipationem narrasse id, quod loco Matthæus, et Marcus narrarunt. Respondeo, Augustinum, non expendisse hunc locum diligenter, ut ex eo patet, quod brevissime se expedivit ab hac difficultate. Porro Hieronymus in cap. xxvi. Matthæi, Beda, et Theophylactus in cap. xxii. Lucae, aperte duo pocula distinguunt in cœna Domini, et de priore, quod erat Judaicum, intelligunt illa verba: *Non bibam de genuine vitis*. Adde, quod multo probabilius est (si nulla alia esset ratio) Matthæum, et Marcum non narrasse suo loco rem parvi momenti, quam Lucam non narrasse recto ordine summum mysterium. Denique, si convinceremur, verba illa Domini: *Non bibam de hoc genuine vitis*, dicta esse post consecrationem calicis; adhuc nihil adversarii obtinerent. Possent enim ac deberent ea verba referri, non ad calicem consecratum, sed antea potatum; ut ea refert Anselmus in hunc locum Matthæi: non enim voluit Dominus dicere, se non amplius celebraturum Eucharistiam, sed non se bibiturum more humano ad reficiendas vires.

CAPUT XII.

Probatur veritas corporis Domini in Eucharistia ex locis Scripturae quæ continent usum hujus Sacramenti, ac primum ex cap. x. prioris ad Corinthios.

Quartum argumentum ex Scripturis sumi diximus ex his locis, quæ declarant usum Eucharistiae tempore Apostolorum. Sunt autem duo loca præcipua, quæ ad propositum faciunt. Unus habetur I Corinth. x. in illis verbis: *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? (1)*

Ex hoc loco plura sumuntur argumenta ad veritatem Catholicam comprobendam. Primum, ex illis verbis: *Calix benedictionis, cui benedicimus*. Significatur enim his verbis, consecrationem necessariam esse ad hoc Sacramentum conficiendum; quæ tamen necessaria non esset, si tantum contineret hoc Sacramentum figuram, seu representationem sanguinis Domini: ad hoc enim sufficeret prima institutio, et voluntas Christi declarata in Scripturis. Nam manna, et aqua de petra, et agnus paschalis erant etiam figuræ, et signa corporis Christi, imo et sacramenta secundum adversarios ejusdem generis cum nostra Eucharistia, et tamen nulla erat necessaria consecratio ad hoc, ut manna, et agnus paschalis essent figuræ, vel sacramenta.

Atque hinc refellitur expositio Calvini, et Martyris in commentario hujus loci qui dicunt benedictionem calicis esse consecrationem, quæ efficitur, ut vinum commune sit sacramentum. Nam si ita esset, vel quia sacramentum est signum ad placitum, vel quia habet analogiam quandam ad rem signatam ex natura rei. Non primum, quia ad illud sufficit prima institutio. Non secundum, quia illa analogia cum sit naturalis, in re ante omnem consecrationem: quod enim panis, et vinum alant corpora, sicut Christi corpus, et sanguis animas, non habent ex consecratione, sed ex natura. Denique cur in aqua Baptismi nulla est necessaria benedictio, ut

Baptismus sit sacramentum? cur etiam in manna, et aqua de petra, et agno paschali? Neque dicere possunt, hanc benedictionem calicis esse similem illi, quam adhibemus in mensa communi ad benedicendos cibos. Nam illa adhibenda est, ne videamur ingrati creatori, et est utilis, non autem plane necessaria: nam etiam sine benedictione cibi sapiunt, et nutriunt. At hic fatentur etiam adversarii necessariam esse consecrationem, ut vinum sacramentum.

Secundum argumentum sumitur ex illis verbis: *Panis quem frangimus*. Nam in mysterio Eucharistiae fractio idem est, quod immolatio, sive oblatio; ut patet ex illis verbis Pauli, I Corinth. xi: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur (1)*. Nam et Calvinus, et Martyr, et multi ex Catholicis referunt hoc ad passionem; et Calvinus disertis verbis dicit: Frangi, in eo loco idem esse, quod immolari. Ergo etiam hoc loco fractio erit immolatio: est enim verbum ejusdem auctoris, in eadem epistola, et de re eadem tractatis. Et confirmatur, quia Paulus calicem descripsit per verba consecrationis, non per verba distributionis: non enim, dixit, calix, quem propinamus, sed *cui benedicimus*; ergo etiam panem describere debuit per verba consecrationis non distributionis. Si autem frangere est immolare, sequitur necessario, ut vox illa, *panis*, non significet panem triticum sed ipsum Christi corpus, quod est panis supersubstantialis, et celestis. Neque enim panem triticum immolamus; sicut etiam paulo infra, cum dicitur: *Unus panis, unum corpus nullisumus*, non accipitur nomen panis pro pane tritico, sed pro corpore Christi: non enim sumus nos panis triticus, sed panis quidam mysticus, id est (ut Apostolus exponit) unum corpus Christi. Hinc autem evidenter probatur, Christi corpus vere esse præsens in cœna. Nam non immolamus panem (ut diximus) triticum, sed corpus Christi; neque corpus Christi, ut est in caelo; ergo ut et in ipsa mensa sub specie panis. Ad hoc argumentum responderi non potest, nisi admittendo duplicem æquivocationem; unam in verbo, *frangimus*, alteram in nomine, *panis*: quare id saltem obtinebimus, ut nostra explicatio sit censenda aptior, cum non admittat æquivocationes, et Paulum per Paulum exponat.

Tertium argumentum sumitur ex illis

verbis: *Communicatio sanguinis Domini. Et: Communicatio corporis Domini est*. Ubi notandum est vocem *communicatio* tripliciter accipi in Scriptura. Aliquando enim significat distributionem, ut Roman. xii: *Necessitatibus Sanctorum communicantes (2)*. Et hoc modo exponendum esse hunc locum negant alii Sacramentarii, ut Klebilus in solut. i. arg., ne cogantur admittere, distribui cum specie panis ipsum Christi corpus. Sed Martyr, et alii, et si ipsi quoque sacramentarii sint, non rejiciunt hanc expositionem. Nam satis putant se presidii habere in suo tropo contra omnia argumenta: dicunt enim distribui quidem corpus Christi cum specie panis, sed significative, et spiritualiter tantum. Aliquando *communicatio* significat societatem, seu confederationem, ut Galat. ii. *Dederunt mihi et Barnabæ dexteram societatis (3)*. Et hanc significationem videntur Calvinus, et Martyr anteponeere ceteris, ut sensus sit, calicis sacri potum signum esse societatis, quæ est omnibus fidelibus, qui eodem sanguine redempti sunt, atque eodem etiam spiritualiter hausto nutriunt. Denique aliquando significat participationem ejusdem rei, ut Philipp. iv: *Tribulationi meæ communicantes (4)*, id est, participes effecti. Et hanc significationem sequitur ex adversariis Klebilus loco citato, et ut ipse dicit, etiam Melancthon. Sed certe omnes videntur probabiles, et in idem recidere: sive enim sit distributio sive confederatio, sive participatio, omnium consensu, Paulus docet sumi in sacramento corpus Domini.

Sed tota difficultas est, an corporaliter, realiter, proprie sumatur sanguis, et caro, an solum significative, et spiritualiter. Quod autem corporaliter, et proprie, probari posset omnibus argumentis, quibus supra probavimus proprie esse intelligenda illa verba institutionis: *Hoc est corpus meum*; sed illis omissis, tripliciter id probamus. Primum, quia sensus proprius, et literalis semper est eligendus, nisi evidenter probetur contrarium. Neque debent a nobis petere adversarii, cur sequamur proprium sensum verborum: simile enim id esset, ac si quis peteret ab iis, qui sunt itinere, cur sequantur viam communem et tritam: nemo enim sanus id querit, vel cur ingrediamur per portam, non per fenestram.

Secundo, quia sic exposuerunt veteres

(1) I Cor. XII, 16.

(1) I Cor. XI, 24. — (2) Rom. XII, 13. — (3) Galat. II, 9. — (4) Philipp. IV, 14.

sancti, ac praesertim Chrysostomus, quem alii sequuntur. Nam in commentario hujus loci, id est, hom. 24. in priorum ad Corinth. exponens ista verba: *Calice benedictionis* etc. « Horum, inquit, verborum haec sententia est: quod est in calice, id est, quod a latere fluxit, et illius sumus participes. » Et addit: Paulum noluisse dicere *μετρίω*, id est participationem, sed *κοινωνία*, id est, communicationem, ut indicaret per hoc Sacramentum ita participari corpus, et sanguinem Domini, ut fiant unum participans, et res participata, intima quadam, et vera conjunctione, quomodo vere conjuncta sunt per Incarnationem Verbum Dei, et caro.

Certe Dei Verbum, et caro non sunt conjuncta figurate, aut per fidem tantum, sed vere, et realiter. Cyrillus quoque lib. 10. in Joan., cap. 13. ex hoc loco probat Christum per Eucharistiam nobis uniri non solum per charitatem, sed etiam vere, et corporaliter.

Tertio, probatur ex intentione, et proposito Apostoli, quod erat avertere Corinthios a sacrificiis Gentilium, et ab esu carnum immolarum, ut patet ex loco contextu: avertit autem illos ostendendo mensam, et sacrificium longe praestantius, quo frui possunt. Illustrat autem rem totam Chrysostomus insigni similitudine. Sicut enim amans quispiam, cum videt personam a se amatam desiderare vestes, aut aliud aliquid alicujus alterius, continuo offert ipse sua illis meliora, et praestantiora: ita etiam Apostolus, cum videret Corinthios desiderare sanguinem sacrificiorum, et esum carnum immolarum, ut eos revocaret, ostendit illis mensam Domini, in qua sanguinem, et carnem habent sine comparatione praestantiorum. Sed si vera esset sententia adversariorum, nihil Apostolus obtinisset. Si enim vera caro, et verus sanguis non est in altari, sed tantum figura et signum, non magis movebit oratio apostoli, quam moveret qui personae amatae offerret vestem sericam depictam, ut eam averteret a veste serica vera concupiscenda.

(1) I Cor. XI, 29 et 27.

CAPUT XIII.

Idem probatur ex cap. XI. prioris ad Corinthios.

Alter locus ad usum Sacramenti pertinens habetur, cap. XI. prioris ad Corinthios, ubi praeter verba institutionis, quae supra tractata sunt, habentur illa verba: *Qui manducat, et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans, corpus Domini.* Et supra: *Reus erit corporis, et sanguinis Domini* (1). Haec enim conficitur hoc argumentum. Reprehenduntur quidam, quod indigne recipiant corpus Christi, et unde dicuntur non vitam, sed judicium haurire. At isti non recipiunt spiritu, et fide corpus Christi, quia utuntur spiritu, si ita recipiunt: ergo recipiunt solo corpore; ergo corpus Christi vere praesens est in Eucharistia, neque enim corporeali sumi potest corpus Christi, ut est in caelo.

Adversarii duobus modis eludere conantur hunc locum: dicunt enim eos, qui indigne accedunt, duplici de causa reos fieri corporis Domini, et judicium sibi manducare. Primo quia non recipiunt vere corpus Domini, quod eis in illis symbolis Deus offert, quod idem est, ac si illud in terram abjicerent symbola corporis Domini: injuria autem symboli, seu imago refertur ad ipsum, cujus est symbolum, vel imago. Utramque causam breviter attingit Calvinus lib. IV. Instit. cap. XVI. § 33. fusius autem Petrus Martyr in commentar. hujus loci, ubi ponit exemplum statuae principis, et Petrus Boquinus in lib. cont. Heshusium pag. 164. ubi etiam adfert exemplum Theodosii, qui gravissime punivit eos, qui uxoris suae imaginem affecerant contumelia.

Sed neutra causa solida est. Ac, ut a posteriore incipiamus, miranda est inconstantia Calvinistarum. In causa enim imaginum non putant se peccare in Christum et sanctos, cum eorum imagines demoluntur; et ridet Catholicos, cum illis objiciunt, honorem, et contumelias imaginum referri ad exemplar: nunc autem summum sacrilegium esse volunt indigne sumere figuram corporis Christi, quod ea injuria in Christum ipsum redundet.

Porro Klebitus tam est sine mente, ut in eadem pagina in solut. 7. argument. invehat in eos, qui imagines Christi, et sanctorum non demoluntur, in qua dixerat peccare eos, qui indigne sumunt symbola corporis Domini; quia in regem peccat, qui sigillo ejus injuriam facit, quia nimirum in sigillo inest regis imago.

Praeterea non censetur fieri injuria imagini, nisi quando eo animo quis imaginem violat, ut illi injuriam faciat: si enim alia de causa imago discerpatur, conculectur, maculetur, ut saepissime usu venit in imaginibus, vel humi depictis, vel in vasis, vestibus, aliisque ejusmodi rebus existentibus, nemo dicit violatum esse eum, cujus illae imagines sunt. At qui sacramentum Eucharistiae percipiunt cum conscientia peccati lethalis, rei sunt corporis Domini, et judicium sibi manducant, etiamsi non accesserint animo Eucharistiam violandi: non igitur illa causa est hujus peccati, quod Eucharistia sit figura corporis Christi.

Ad haec, si ideo peccarent, qui indigne sumunt Eucharistiam, quia illa Christum representant, non liceret homini peccatori aspicere, vel tractare imaginem Christi depictam; neque verbum Dei audire. Nam ista etiam Christum representant, et offerunt: imo opinione adversariorum, melius verbi Dei praedictio Christum nobis significat, et offert, quam ullum sacramentum. Et cur, quæso, manna, et aquam de petra sumebant promiscue boni et mali, digni et indigni, et tamen non dicebantur ulli rei corporis Domini, neque judicium sibi manducabant, licet illa etiam Christum representarent, et offerrent eo modo, quo Eucharistia adversariorum sententia.

Si objicias non licuisse in Testamento veteri homini polluto edere de carnibus sacrificii, Levitic. VII. nec de panibus propositionis, I Reg. XXI. respondeo, id pro nobis facere. Illa enim, quia erant typi quidam, et figurae sacramenti Eucharistiae, exigebant munditiam quamdam corporalem, ut inde intelligeremus spirituales munditiam, quam exigit res figurata.

Si rursus objicias, in Baptismo esse aquam veram, et naturalem, et non Spiritum sanctum sub speciebus aquae; et tamen, qui aquam illam sine debita dispositione sumit in Baptismo, sine dubitatione peccat in sacramentum Dei, et proinde etiam in ipsum Deum; respondeo, id quidem esse verum,

TOMI IV.

peccare, qui sacramentum quodcumque indigne, et sine dispositione sumunt, quia ponunt obicem gratiae Dei, non autem quia materia illa significat, vel representat aliquid sacrum. At in Eucharistia sumenda praeter dispositionem, ne in vacuum sacramentum recipiatur, requiritur etiam singularis quaedam, et specialis reverentia, et puritas, quod patet tum ex verbis Pauli: *Reus erit corporis Domini; judicium sibi manducat*: nihil enim tale de ullo alio sacramento usquam legitur, nec ullus diceret reum esse Spiritus sancti, qui aquam Baptismi indigne tractat: tum ex poena, qua puniebantur olim, qui Sacramentum Eucharistiae indigne percipiebant; nam vel aegrotabant, vel moriebantur, ut Apostolus testatur: *Ideo inter vos multi infirmi, et dormiant multi*; et exempla aliqua refert Cyprianus in serm. de lapsis, qualia de Baptismo nusquam inveniuntur: tum denique, quod semper in Ecclesia diligentissime caverint, ne ulla particula Eucharistiae in terram caderet. Tertullianus de coronat. milit: « Calicis, aut panis nostri aliquid deculi in terram, anxie patimur »: at aquam Baptismi ipsi projiciunt, dum baptizamus. Quare non ideo solum honoranda est Eucharistia, quia est Sacramentum, vel figura, vel signum corporis Domini, sed ob aliam longe majorem causam: nulla autem fingi potest, nisi quia ipsum Dominum vere confinet, nam cetera communia sunt aliis sacramentis et figuris.

Jam altera causa, quam a erant adversarii, cur Paulus reprehendat indigne sumentes Eucharistiam, quod videlicet illi non recipiant vere corpus Domini, quod sacra symbola illis offerunt, nihil habet probabilitatis. Nam apostolus non dicit eos peccare, quod non recipiant, sed quod recipiant indigne: ubi crimen ponit in ipsa sumptione, non in omissione sumptionis.

Praeterea illa verba: *Judicium sibi manducat et bibit*, aperte indicant, ipsum quod sumitur ab indignis, afferre illis mortem, cum aliis afferat salutem: hoc enim est manducare judicium, sumere aliquid, quod sumptum nocet.

Praeterea illa verba: *Non dijudicans corpus Domini*, quid aliud significare possunt, nisi non discernens corpus Domini; sed ita sumens, ac si non esset corpus Domini? Ubi certe non negatur manducatio veri corporis, sed assertur maxime.

Praeterea, si nolent impii sumere corpus

Christi, non accederent ad communionem : ergo cum accedunt, non in eo peccant, quod nolunt corpus Domini, sed in eo, quod illud volunt, cum sint eo indigni.

Denique omnes interpretes, atque omnes veteres ita hunc locum semper intellexerunt. Basilii lib. II. de *Baptismo* cap. 3. Chrysostomus hom. 24. in *priorem ad Corinth.* prope finem, homil. 83. in *Math.* et hom. 43. in *Joan.* Origenes homil. 2. in *Psal.* xxxvii. Hesycheus lib. vii. in *Levitic.* cap. 36. Hieronymus in 1. cap. *Malach.* Theophylactus, Œcumenius, Ambrosius, et Theodoretus in cap. II. primæ ad Corinth. in eo ponunt peccatum, de quo loquitur Apostolus, quod immundi, ac sordidi purissimum Domini corpus sumere audeamus. Et Chrysostomus quidem addit exemplum de eo, qui purpuram regiam in lutum abiecit, qui non minus peccare censetur, quam si eam scinderet. Theophylactus ponit exemplum de luce solis, quæ oculis ægris nocet, non quia non videtur, sed quia nimia lux offendit debiles et infirmos oculos. Œcumenius comparat indigne communicantes cum iis, qui Christum crucifixerunt : qui certe non solum peccarunt, quia Christum ut Deum non receperunt, sed qui eundem injuria gravissima affecterunt. Cyprianus serm. de *Cena Domini* : « Ubi sacramentum mens perdidit tetigit, et in sceleratum os panis sanctificatus intravit, etc. »

Denique Augustinus lib. V. de *Baptismo* cap. 8 : « Sicut, inquit, Judas cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum in se diabolo prebuit : sic indigne quisque sumens Dominicum Sacramentum non efficit, ut quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit ; corpus enim Domini, et sanguis Domini, nihilominus erat etiam illis, quibus dicebat Apostolus : Qui manducet indigne, iudicium sibi manducet. » et lib. I. cont. Crescon. cap. 23. probare volens usum malum non habere nocere : « Quid, inquit, de ipso corpore, et sanguine Domini, unico sacrificio pro salute nostra, quamvis ipse Dominus dicat : nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam ; nonne Apostolus docet, etiam hoc perniciosum male utentibus fieri, cum ait : Quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini ? » Quo loco Augustinus apertissime dicit, indignos peccare, quia sumunt ipsum

corpus Domini, unicum sacrificium salutis nostræ : certe autem unicum sacrificium salutis non est symbolum panis, sed ipsum verum Domini corpus. Idem Augustinus in epist. 120. ad *Honoratum*, cap. 27. loquens de superbis, qui indigne communicant : « Et ipsi, inquit, adducti sunt ad mensam Christi, et accipiunt de corpore et sanguine ejus : sed adorant tantum, non etiam saturantur, quia non imitantur. » Ubi dicit superbos, licet sine fructu communicent, tamen percipere corpus Domini : et ne putemus eum loqui de corpore figurate, id est, de pane, qui est signum corporis, dicit eos adorare id, quod sumunt, sed inde non saturari. Denique in epist. 162. ultra medium : « Tolerat, inquit, ipse Dominus Judam diabolum, furem, et venditorem suum : sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles noverunt, pretium nostrum. » At certe non est pretium nostrum, frustum panis, sed vera Christi caro.

Sed objicit Calvinus lib. IV. *Instit.* cap. 17. §. 34. quædam loca Augustini, ubi videtur sanctus ille doctor negare sumi ab impiis corpus Christi. Tractat. 26. in *Joan.* distinguit Augustinus visibile Sacramentum a virtute, seu re sacramenti : ac dicit a b impiis sumi tantum visibile sacramentum, non virtutem, aut rem sacramenti : et sacramentum quidem proponi omnibus, sive ab vitam, sive ad exitium ; rem vero ipsam omnibus ad vitam, nulli ad exitium. Quod autem per virtutem, et rem sacramenti non solum intelligatur gratia justificans, sed etiam corpus Christi, probat Calvinus ex antithesi inter visibile et invisibile. Nam corpus Christi non est visibile in Eucharistia ; ergo non comprehenditur nomine sacramenti visibile, quod a bonis, et malis sumitur : sed nomine rei invisibile, quæ sumitur solum a bonis.

Respondeo : S. Augustinus per virtutem seu rem sacramenti, non intelligit corpus Christi absolute, sed gratiam justificantem, id est, effectum carnis Christi spiritualiter reficientis. Id patet tum ex eo, quod ibidem dicit, Patres testamenti veteris in manna de celo plente sumpsisse virtutem, et rem sacramenti, quam nos in Eucharistia suscipimus : patres autem non sumebant reipsa carnem Christi, quæ nondum erat, sed sumebant effectum ejus, id est, gratiam, quæ dabatur ex merito passionis Christi futuræ : tum ex eo quod ibidem, cum asserit impios non sumere carnem Christi, addit vocem : Spiritu-

tualiter : « Ac per hoc, inquit, qui non manet in Christo, et in quo non manet Christus, procul dubio non manducet spiritualiter carnem ejus nec bibit sanguinem, licet carnaliter, et visibiliter premat dentibus signum corporis, et sanguinis. » Hæc ille. Porro, corpus ipsum Christi sine effectu suo, id est, sine spirituali nutritione animæ non distinguit Augustinus a visibili sacramento, sed simul cum illo comprehendit, licet non sit visibile ipsum corpus nisi in specie panis. Ratio, cur non distinguat corpus a signo visibili, est quia non majorem fructum percipiunt ex communiōne, quisie accipiunt corpus Christi, quam si nihil perciperent, nisi solum signum. Ac ne miretur Calvinus nos dicere comprehendit corpus Christi nomine signi visibilis, cogitet scholasticos omnes dicere solitos Christi corpus sumi ab impiis sacramentaliter tantum ; cum tamen constet a scholasticis non negari sumi ab impiis vere ipsum Christi corpus. Itaque sacramentaliter tantum, sive, quod Augustinus dicit, in signo visibili tantum non excludit corpus Christi, sed effectum corporis Christi.

Sed objicit alium locum ex tract. 39. in *Joan.* ubi Augustinus dicit, Apostolos cæteros manducasse panem Dominum, Judam manducasse panem Domini, et serm. 2. de verb. *Apostol.* : « Tunc erit, inquit Augustinus, unicuique corpus et sanguis Christi, si quod in Sacramento sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur spiritualiter bibatur. » Objicit etiam alia loca, sed in eandem sententiam.

Respondeo, apud Augustinum sæpissime illud solum dici tale, et vere tale, quod habet effectum suum conjunctum : res enim ex fructu æstimatur. Itaque illos dicit vere comedere corpus Christi, qui utiliter comedunt : quo modo etiam nos vulgo dicimus aliquem nihil comedisse, qui tam parum comedit, ut non sufficiat ad ejus vitam sustentandam ; aut certe, quod comedit, non retinet, sed continuo ejicit. Idem etiam Augustinus lib. IV. in *Julianum*, cap. 3. cum dixisset, opera virtutum sine fide esse mala, et vitiosa, explicat, se illud solum appellare verum bonum quod ad eternam salutem ducit. Et lib. II. contra *Faustum*, cap. 7. ostendit in Scripturis ita sæpe accipi vocabula, ut non substantiam rei, sed qualitatem, vel effectum significant : ut I Cor. XV, dicantur corpora post

resurrectionem futura spiritualia, quia talia erunt quoad effectum, non quoad substantiam : et ibidem dicitur : *Caro et sanguis regnum Dei non possidebat*, ubi caro accipitur pro carnis corruptione ; et II Corinth. V. *Si novimus Christum secundum carnem, jam non novimus* (1), ubi etiam caro non substantiam carnis significat, sed mortalitatem. Sic igitur dicuntur impii non comedere corpus Christi, licet sumant sacramentum Eucharistiæ, quia nihil eis prodest, nec inde nutriuntur, aut roborantur. Denique in serm. 2. de verbis *Apostol.* a Calvino citato, Augustinus dicit : « Illud manducare, refici est ; illud bibere, quid est nisi vivere ? » Cum ergo manducare apud illum eo loco sit refici, quid mirum, si dicit eos non vere manducare, qui non reficiuntur ?

Sed urget Calvinus alium locum ex lib. XII. *Civitat.* cap. 23, ubi Augustinus refert quorundam opinionem, qui putabant impios quoscunque salvandos esse, modo non in sacramento solum, sed reipsa comedissent corpus Christi : refellit autem eam opinionem, atque affirmat, in iis non posse dici vere comedere corpus Christi, sed solum sacramentum teous.

Respondeo : eo loco per corpus Christi accipit Augustinus corpus Christi mysticum, cujus etiam sacramentum est Eucharistia, ut ipse ibidem dicit. Nam opinus, quam refutat, ita accipiebat corpus Christi : dicebant enim illi non posse perire eos, qui Sacramentum percipissent, in vera Ecclesia constituti, quia eo modo non solum sacramentum sumebant unitatis fidelium, sed etiam comedebant corpus Christi, id est, incorporati erant illi unitati. Augustinus autem refellit ac dicit ; neque etiam eo modo impios comedere corpus Christi, quia non possunt esse membra Christi, cum sint membra meretricis : ubi tamen non negat impios esse de corpore Christi, quod est Ecclesia, sed negat esse membra viva ejus corporis. Itaque argumentum Calvini in manifesta æquivocatione versatur. Sed de his hactenus.

(1) I Cor. XV, 50 ; II Cor. V, 16.